

www.mladinski-delavec.si
Razvoj modelov neformalnega in formalnega izobraževanja za mladinskega delavca za vključevanje v programe organizacij

Mladinsko delo in socializacijski stili: kontekstualizacija problema

Avtorica: Vesna V. Godina

Kazalo

1 Nekaj teoretskih izhodišč	4
2 Kaj povedano pomeni za problem socializacijskega stila/socializacijskih stilov?	6
3 Kaj povedano pomeni za konkretno delo z mladimi	10
Uporabljeni viri:	10

Danes je eden največjih problemov vseh, ki se kakor koli ukvarjamo z mladimi, vprašanje ustreznih praks, postopkov in ukrepov v delu z njimi. Ta problem je postal eden najbolj perečih predvsem zato, ker se je v praksi pokazalo, da v preteklosti uveljavljeni prijemi, postopki, ukrepi in metode več ne delujejo. Oziroma, da ne delujejo tako, kot se pričakuje. Ukrepi, postopki, metode in prijemi namreč dajejo v praksi povsem drugačne rezultate od pričakovanih, oziroma od tistih, ki so navajani v najrazličnejših učbenikih pedagogike, didaktik in metodik. Ali pa rezultatov sploh ne dajejo.

Praviloma se ta odsotnost pričakovanih rezultatov razlaga ali z neustreznim izvajanjem metode, ki naj bi zagotovila pričakovane rezultate, ali pa z neustreznim ravnanjem izvajalca, torej tistega, ki dela z mladimi. Zato se kot rešitev predlaga dodatno usposabljanje izvajalcev, spoznavanje in prakticiranje novih in drugačnih metod, ipd. In čeprav se izvajalci dousposabljaajo, čeprav spoznavajo in izvajajo nove metode in pristope, želenih rezultatov ni. Skratka, večina tistih, ki delajo z mladimi, se vrta v začaranem krogu nedoseganja želenih rezultatov in lastne slabe vesti, da zaradi lastnega neznanja, neustreznega ravnanja, nepravilnega prakticiranja metod ipd. ne dosežajo tistih rezultatov, ki so si jih pri svojem delu zastavili.

Tisto, kar se pri takšnih pristopih spregleda, je dejstvo, da učinka metode v resnici ne določa izvajalec, ampak prejemnik. To pomeni, da tudi pri delu z mladimi pomen sporočila določi prejemnik, ne pa pošiljatelj. To bi konkretno za delo z mladimi pomenilo, da učinke uporabljenih metod, postopkov, ukrepov in pristopov ne določajo tisti, ki z mladimi delajo, ampak tisti, ki so »predmet« teh ukrepov, postopkov in metod: torej mladi sami.

Pristopi, ki menijo, da lahko, v kolikor je tisti, ki dela z mladimi, ustrezno usposobljen in v kolikor uporabi pravilne metode, pristope, postopke in ostalo, doseže cilj, ki ga je načrtoval, namreč temeljijo na več napačnih predpostavkah. Prav napačna predpostavka je predpostavka o popolni manipulabilnosti mladih, s katerimi se dela. Kot da bi bili mladi, s katerimi se dela, predmeti, ki jih z ustreznimi prijemi, postopki, ukrepi in pristopi lahko prestavljamo sem in tja po lastni želji. Res je seveda prav nasprotno: mladi niso objekti dela, ampak so v tem delu aktivni subjekti, katerih aktivnost je podvržena določenim logikam in pravilom. Še več: prav mladi, s katerimi se dela, so tisti, ki določijo rezultate metod, pristopov, postopkov itd., saj so prav oni na mestu prejemnika, torej na mestu, ki določa pomen interakcije in medsebojne komunikacije. In pomen aktivnosti, metod, postopkov, pristopov itd. določajo skladno z logikami, s katerimi so sami (nad)določeni.

Druga napačna predpostavka, ki je na delu pri pristopu, ki povezuje uspešne rezultate dela z mladimi z ustrezno usposobljenostjo tistih, ki z njimi delajo, ter z uporabo pravilnih pristopov, postopkov, metod itd., pa je predpostavka, da so vsi mladi, s katerimi se dela, takšni, kot so bili mladi pred desetletji. To seveda ni res. Mladi, s katerimi delamo danes, so zelo drugačni od tistih, s katerimi smo delali pred desetletjem ali dvema, in so seveda tudi zelo drugačni od tistih pred pol stoletja ali stoletjem. Zato metode, pristopi, postopki in ukrepi, ki so učinkovali na mlade iz preteklosti, da današnje mlade ali sploh ne delujejo ali pa ne delujejo na zaželeni način in proizvajajo povsem drugačne rezultate od želenih in pričakovanih.

To pomeni, da je za vsako delo z mladimi osrednje vprašanje, na katerega je treba najti odgovor, vprašanje: »Kdo je na drugi strani?« Ali povedano drugače, treba je najti odgovor na vprašanje: »Kdo so mladi, s katerimi delamo, kako funkcionirajo in kako se v to njihovo funkcioniranje vpisujejo ukrepi, postopki, metode ipd., ki jih uporabljamo in izvajamo?«

Da bi na to vprašanje lahko odgovorili, pa je treba razumeti logike, po katerih funkcionirajo mladi, s katerimi delamo. Te logike so kljub individualnim različicam in variacijam praviloma logike socializacijskih procesov, skozi katere so se mladi, s katerimi delamo, učlovečili. Ali povedano drugače: če želimo uporabiti ustrezne tehnike, postopke, metode, ukrepe ipd., da bi v delu z mladimi dosegli želene rezultate, potem moramo najprej razumeti logike socializacijskih procesov, ki so mlade, s katerimi delamo, naredili za to, kar so. Šele ko razumemo logike različnih socializacijskih procesov, lahko razumemo dejstvo, da isti ukrepi, metode, pristopi, postopki ipd. pri mladih, ki so bili različno socializirani, proizvajajo različne, lahko tudi povsem nasprotujoče si rezultate, ali pa rezultatov sploh ne proizvajajo. Šele ko in če poznamo predhodno socializacijo mladih, s katerimi delamo, lahko izberemo tiste ukrepe, postopke, metode, pristope ipd., ki bodo skladno s predhodno socializacijo mladih, s katerimi delamo, delovali tako, da bodo dali rezultate, h katerim stremimo.

Ali povedano drugače: za uspešno doseganje zastavljenih ciljev v delu z mladimi je potrebna kontekstualizacija metod, postopkov, pristopov idr., kar v delu z mladimi uporabljamo. Ta kontekstualizacija pa pomeni vstavljanje teh metod, pristopov, ukrepov, postopkov itd. v okviru zakonitosti in logik socializacijskih procesov, skozi katere so bili socializirani mladi, s katerimi delamo.

1 Nekaj teoretskih izhodišč

Za razumevanje vsakokratnega konkretnega socializacijskega procesa je torej treba vsakokratni socializacijski proces kontekstualizirati. Ta kontekstualizacija pomeni predvsem, da je treba izhajati iz dejstva, ki je bilo v zvezi s socializacijskim procesom že klasično izpostavljano in proučevano, namreč da socializacija predstavlja enega nujnih pogojev, ki morajo biti izpolnjeni, da bi se družba lahko reproducirala (prim. Claussen 1973, Godina 1985, Godina 1986a, Godina 1986b, Godina 1986c, Godina 1988, Hallowell 1972, Inkeles 1973, Južnič 1972, Whiting 1968).

Vzrok za tak pomen socializacije v procesu reprodukcije družbe gre iskati v funkciji, ki jo socializacija realizira: socializacija je proces, ki zagotavlja družbi »stalni dotok« novih in novih pripadnikov. Ta »dotok« socializacija realizira tako, da je prav socializacija proces, skozi katerega se nove in nove generacije posameznikov, ki se vključujejo v družbo, »proizvajajo«. S tem socializacija realizira pogoj sosledja generacij kot obči pogoj reprodukcije vsake družbe (oziroma kot obči pogoj zgodovine sploh)¹. Ali če bi nakazano zvezo izpostavili z besedami avtorjev, ki se sami ukvarjajo s teorijo socializacijskega procesa (prim. Godina 1985, Godina 1986a, Godina 1986b, Godina 1986c, Godina 1988, Hallowell 1972, Inkeles 1973, Južnič 1972, Južnič 1977, Whiting 1968): pri zvezi socializacijskega procesa s procesi reprodukcije družbe gre za to, da trajanje katerekoli družbene ureditve skozi katerokoli daljše obdobje zahteva zamenjavo članov družbe. Ta zamenjava je nujna zaradi biološkega dejstva smrti posameznikov, ki rojeva situacijo, da mora družba trajati, medtem ko so posamezniki minljivi (prim. Južnič 1977:220). Da pa bi v takšni situaciji družbi njeno trajanje sploh bilo omogočeno, se morajo vključevati vedno nove in nove generacije posameznikov. Prav to vključevanje pa realizira socializacijski proces in kot takšna ima socializacija za reprodukcijo družbe »dolgoročne posledice« (ibid.).

1 Kajti, kot sta s tem v zvezi ugotavljala že Marx in Engels: »zgodovina ni nič drugega kot sosledje posameznih generacij« (Marx, Engels, 1971: 43).

Te ugotovitve tudi pomenijo, da za reprodukcijo družbe ni dovolj zagotoviti le enostavnega biološkega sosledja generacij, temveč je treba zagotoviti mnogo več, t. i. »ponavljajočo se situacijo« (Inkeles 1973:77). Kajti, kot ugotavlja Bauman, ni si mogoče »predstavljati obstoja družbe, v kateri bi osnovni vsakdanji procesi ne bili sestavljeni iz takšne ponavljajoče se situacije« (Bauman 1966:1279).

Gledano vsebinsko pa ponavljajoča se situacija pomeni takšno zamenjavo generacij, ki je funkcionalna zamenjava generacij. Pri funkcionalni zamenjavi gre za to, da stare generacije novim »predajajo celovitost družbenega življenja in s tem zagotavljajo nadaljevanje družbe« (Južnič 1972:17). To predajanje celovitosti družbenega življenja zadeva »efektivno izvajanje... vlog v družbi« (Levy 1952:187), a tudi participacijo v svetu in v osebnostih drugih (Berger, Luckmann 1971:150). Ali, če povzamemo bolj razdelan opis: skozi proces predajanja celovitosti družbenega življenja se mora posameznik »navaditi ... na metode proizvodnje in uporabe materialnih dobrin, najti mesto v sistemu proizvodnje in v družbenih odnosih, ki jih ta sistem zgodovinsko določa in uveljavlja. V tem procesu si ustvari predstave o družbenem svetu, način mišljenja in obliko družbene zavesti, pa tudi način govora in komuniciranja, čustvovanja in vrednotenja. Privzema delovne navade in norme družbenega in kulturnega vedenja. Uveljavi motivacije, pričakovanja in aspiracije, ki bodo to vedenje v marsičem vodile. Oblikuje svojo identiteto kot občutek pripadnosti ne le človeški vrsti, ampak njenim številnim členom in razčlenitvam od rase, naroda, do družbenega razreda.« (Južnič 1972:18).

Problem »pogojev«, ki jih mora posameznik »izpolniti«, da bi se lahko vključil družbo, se pri tem zastavlja zaradi dobro znanega dejstva, da se posamezniki praviloma povsem avtomatično in brez težav vključujejo v družbo, v kateri so bili (primarno) socializirani, ne morejo pa se na enak način vključiti v kakšno drugo družbo (praviloma je potrebna t. i. resocializacija). Proces vključevanja posameznika v družbo je namreč pogojen s procesom (primarne) socializacije, ki posameznike »opremi« za njihovo vključitev v tisto družbo, v kateri je ta (primarna) socializacija potekala.

Posameznik mora torej za vključitev v družbo »izpolniti« določene pogoje. Ti »pogoji« so pri tem že vnaprej določeni z družbo in kulturo, v kateri posameznik živi. Opisi vsebine predajanja celovitosti družbenega življenja novim generacijam se s tem v zvezi kažejo kot opisi pogojev, ki jih posamezniki za to vključitev morajo »izpolniti«. Ti pogoji pa se neposredno vežejo na ugotovitev, da se »vsaka človeška grupacija, o kateri lahko iz kakršnihkoli razlogov rečemo, da tvori celoto ... med drugim loči od slučajnih skupin posameznikov po tem, da imajo njeni člani nekatere skupne lastnosti in da jim šele te omogočajo, da trajno zaživijo med seboj v eni družbeni skupnosti« (Bauman 1966:1273; prim. tudi Le Vine 1969).

Kot enega danes klasičnih sistematičnih poskusov konkretizacije povedanega omenimo Inkelesovega (prim. Inkeles 1973). Nakazano zvezo skuša po eni strani konkretizirati s konkretizacijo nujnih pogojev reprodukcije družbe, po drugi strani pa s konkretizacijo osebnostnih lastnosti, ki naj bi jih posamezniki imeli, da lahko družbi zagotovijo njeno reprodukcijo. Prvi pol konkretizira skozi t. i. »funkcionalne rekvizite družbenega sistema« (ibid.:79), drugi pol pa skozi sistematizacijo osebnostnih lastnosti, vezanih na vsakega od posameznih funkcionalnih rekvizitov (ibid).

Funkcionalne rekvizite družbenega sistema razdeli v osem temeljnih skupin: prvo tvorijo mehanizmi, ki zagotavljajo biološko reprodukcijo; drugo obstoječi sistem vlog v družbi; tretjo simbolni modeli komunikacije; četrto sistem kognitivnih orientacij; peto sistem ciljev; šesto regulatorji izbora sredstev; sedmo regulatorji učinkovitih občutij; in osmo učinkovita regulacija oziroma kontrola disruptivnega obnašanja

(ibid.:79-81). Vendar pa sami funkcionalni rekviziti družbenega sistema v zvezi z vpetostjo socializacije v procese reprodukcije družbe ne pomenijo veliko. Da bi se ta zveza z njihovo pomočjo lahko konkretno izkazala, je treba ugotoviti, pod katerimi pogoji se funkcionalni rekviziti sploh lahko realizirajo. Inkeles sam navaja, da je za njihovo realizacijo nujno, da »morajo posamezniki razpolagati z ustreznimi informacijami in se naučiti ustreznih spretnosti in tehnik« (ibid.:79), kajti realizacija vsakega od navedenih funkcionalnih rekvizitov je neposredno odvisna od aktivnosti vsakega posameznika, ki je pripadnik določene družbe. To pa pomeni, da je odvisna od osebnostnih lastnosti posameznika. Posameznikove osebnostne lastnosti omogočajo in zagotavljajo, da posamezniki skozi lastno aktivnost realizirajo funkcionalne rekvizite kot nujne pogoje reprodukcije vsake družbe. Samo in če bodo posamezniki »posedovali« določen ustrezen nabor osebnostnih lastnosti, bodo funkcionalni rekviziti družbenega sistema lahko zaživi, kar pomeni seveda tudi, da se bodo lahko realizirali procesi reprodukcije družbe. V tem smislu Inkeles tudi ugotavlja, da je »seznam družbenih funkcionalnih rekvizitov manj ugotovitev o sistemu vzajemnih odnosov... in bolj ugotovitev o lastnostih, ki jih morajo imeti posamezniki« (ibid.), saj le-te (in ne direktno funkcionalni rekviziti) pogojujejo obstoj in trajanje družbe skozi prostor in čas.

Torej je funkcija integracije posameznikov v družbi pogojena tudi povsem psihološko, skozi psihološko strukturo posameznikov: samo posamezniki z ustrežno psihološko strukturo se bodo lahko vključili v družbo in jo po tej poti reproducirali. Ali povedano v besednjaku tradicionalne psihologije: posameznik mora za lastno vključitev v družbo imeti zelo številne, povsem določene osebnostne lastnosti². Prav te osebnostne lastnosti predstavljajo »pogoje«, ki jih mora posameznik »izpolniti« za lastno vključitev v družbo. Samo posameznik, ki bo posedoval nek določen nabor osebnostnih lastnosti, se bo sploh lahko vključil v določeno družbo.

V kolikor so določene osebnostne lastnosti pogoj za vključitev posameznika v družbo, pa to seveda pomeni tudi, da so prav tako tudi pogoj za realizacijo funkcionalne zamenjave. Ko govorimo o vsebini funkcionalne zamenjave, govorimo tako rekoč o »lastnostih, ki jih morajo imeti člani družbe, če želi družba preživeti« (Inkeles 1973:79).

Torej, če povzamemo: socializacija je eden nujnih pogojev reprodukcije družbe zato, ker zagotavlja vključevanje vedno novih in novih generacij posameznikov v družbo; ta proces pogojuje reprodukcijo družbe, ker zagotavlja funkcionalno zamenjavo; funkcionalna zamenjava pa se lahko realizira le skozi »opremljenost« posameznikov s povsem določenimi osebnostnimi lastnostmi.

2 Kaj povedano pomeni za problem socializacijskega stila/ socializacijskih stilov?

Vse povedano ima ključne posledice za razumevanje in prakticiranje konkretnih socializacijskih stilov (z vsemi za njih značilnimi metodami, pristopi, ukrepi ipd.) v konkretnih potekajočih socializacijskih procesih. Te posledice je mogoče jasno pokazati skozi historizacijo socializacijskega procesa.

2 Obstajajo različni poskusi sistematizacije teh osebnostnih lastnosti, ki jih morajo posamezniki imeti za to, da se lahko vključijo v družbo in jo po tej poti reproducirajo. Ena od klasičnih je tudi Baumanova. Bauman te osebnostne lastnosti razdeli v naslednje skupine: spoznavni vzorci oziroma kriteriji in načela, ki povedo, kako deliti doživeto resničnost na njene sestavne dele in kako iz teh delov znova sestaviti miselno razumljive, smiselne celote; vzori selekcije ali kriteriji izbora nekaterih načinov vedenja kot, 'dobrih' in zavračanja drugih kot, 'slabih'; norme v navadah, ki povedo, kako naj se člani kake skupnosti obnašajo v posameznih situacijah (Bauman 1966:1273).

Operacijo delno financira Evropska unija, in sicer iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstva za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete: "Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja" prednostne usmeritve: "izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistema izobraževanja in usposabljanja".

S historizacijo socializacijskega procesa mislimo na dejstvo, da je šele z navezavo socializacije na procese obstoja in reprodukcije povsem konkretnih družb mogoče razložiti dejstvo, da je socializacija zgodovinsko spremenljiv proces, kar pomeni, da ne poteka v vseh družbah enako, temveč da se spreminja hkrati, kot se spreminjajo tipi reproduksijskih procesov/praks v družbah. Ne glede na to, da se ta trditev na splošni ravni zdi morda povsem logična in neproblematična, jo je treba posebej izpostaviti zaradi dejstva, da se nanjo pri konkretnih analizah in vrednotenjih socializacijskih procesov in stilov praviloma pozablja. To pomeni, da se npr. učinkovanje povsem določenega socializacijskega stila in/ali tipa vzgoje, in/ali določenega agensa socializacije v določenem zgodovinskem tipu socializacijskega procesa posploši kot splošna značilnost socializacije sploh, pri čemer se ne upošteva, da ima ta isti tip vzgoje, ta agens socializacije, ta socializacijski stil, ukrep, postopek, metoda itd. v drugem zgodovinskem tipu socializacije lahko povsem obratne učinke.³ To pomeni tudi, da je treba vsak aspekt socializacijskih stilov in praks vrednotiti za vsak zgodovinski tip socializacijskega procesa posebej, skladno z vlogo, ki ga ima v natančno tem socializacijskem procesu.

To splošno trditev bomo konkretizirali z navedbo treh socializacijskih procesov, ki so bili in so še značilni za zahodne družbe. Primeri so izbrani tudi zato, ker gre za tiste tri socializacijske procese, skozi katere so socializirani mladi, s katerimi se danes v našem delu z mladimi srečujemo.

Ti trije tipi socializacije so: t.i. »self-directed« socializacija; t.i. »other-directed« socializacija; in t.i. narcisistična socializacija. Te tri socializacije so proizvedle tudi tri značilne tipe posameznikov zahodnih družb zadnjih sto let: navznoter usmerjenega posameznika, navzven usmerjenega posameznika in narcisističnega posameznika⁴.

Navznoter orientiran tip (oz. »self-directed« tip) socializacije (prim. Riesman 1965, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987) je bil značilen za t.i. družbe liberalnega kapitalizma in je posebej v Zahodni Evropi prevladoval do velike ekonomske krize med vojnama. Ta tip socializacije je »produciral« posameznike t. i. avtonomnega tipa, z klasično razdelanim Ojdipovim kompleksom in močno interiorizacijo moralnega Zakona (sestavljenega iz jasnih moralnih standardov, npr. »ne laži«, »ne kradi« itd.), ki je bil v osebni strukturi posameznika zastopan s klasičnim očetovskim Idealom jaza (prim. Godina 1990, Godina 1995, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987). Prevladujoči tip vzgoje v tovrstni socializaciji je bila tradicionalna patriarhalna avtoritarna vzgoja, z vsemi za njo značilnimi ukrepi, postopki in metodami (odkrito discipliniranje, kaznovanje, neprizivnost avtoritete, še posebej očetovske, zahteva po pravilnem, t.j. moralnem delovanju itd.), dominanten agens socializacije pa je bila družina z očetom kot najvišjo avtoriteto (prim. Riesman 1965, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987). Posameznik tega tipa, opisan značilno pri Freudu in Webbru, je svoje vedenje usklajeval s ponotranjenimi moralnimi imperativi svoje družbe preko t.i. vesti. Deloval je tako, da je dajal prednost temu, kar je »prav« (t.j., kar je skladno z moralnimi standardi njegove družbe), saj je le tako lahko deloval skladno s svojo vestjo (t.j. Idealom jaza) (prim. Riesman 1965, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987).

Navzven orientiran tip (oz. »other-directed« tip) socializacije (prim. Riesman 1965, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987), ki se je v zahodnih družbah uveljavil v obdobju med vojnama in je prevla-

3 Tako se npr. kaj rado posplošeno ugotavlja, da se socializacijska vloga družine zmanjšuje, ali pa da je t. i. permissivna vzgoja manj represivna od avtoritarne ipd.

4 Pri navznoter (oziroma »self-directed«) in navzven orientirani (oziroma »other-directed«) socializaciji gre za tipa socializacijskega procesa, ki jih je originalno razdelal D. Riesman v delu *The Lonely Crowd* (1961) (prim. Riesman 1965), pri tretjem tipu socializacije pa za tisti hip socializacijskega procesa, ki ga je klasično razdelal C. Lasch v delu *The Culture of Narcissism* (prim. Lasch 1979).

doval nekako do sedemdesetih let 20. stoletja, je proizvajal t. i. k drugim orientirane posameznike, posameznike s t.i. povnanjenim Idealom jaza. Ti posamezniki sicer še razrešijo Ojdipov kompleks, vendar ne več klasično, saj za klasično razrešitev že umanjka očetovska avtoriteta (prim. Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987). Njihov Ideal jaza je povnanjen zato, ker ne vsebuje več moralnega Zakona v smislu jasnih moralnih principov in pravil (npr. »ne laži, ne kradi« itd.), ampak vsebuje le eno navodilo, en ukaz, in to: »Delaj to, kar mislijo drugi, da je prav!« (prim. ibid.). Ko se torej mora navzven orientirani posameznik odločiti, kaj bo naredil, ga njegov Ideal jaza usmeri na mnenje drugih, torej navzven, ven iz sebe (zato ime navzven orientiran, »other-directed«). Za mnenje povpraša svoje pomembne druge in nato naredi to, kar menijo ti, da je treba narediti. To je zanj tudi moralno, saj mu takšno delovanje nalaga njegova moralna instanca, njegov Ideal jaza (prim. ibid.). Prav zaradi te logike je navzven orientiran posameznik idealni timski človek, oziroma kot ga je poimenoval White, človek organizacije. Pri navzven orientirani socializaciji gre glede tipa vzgoje za opuščanje avtoritarnih tehnik in uvajanje t. i. permisivne vzgoje, glede agensov socializacije pa se kot najpomembnejša uveljavi vrstniška skupina. Vpliv družine upada (prim. Riesman 1965, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987).

Narcisistični tip socializacije pa »proizvaja« t. i. narcisistični tip posameznikov, oziroma t.i. patološke narcise (prim. Lasch 1979, Lasch 1984, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987) Narcisistična socializacija se je na Zahodu uveljavila v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja in prevladuje vse do danes (prim. ibid.). Je socializacija potrošniških družb, ki proizvaja idealne potrošnike, ki trošijo zaradi notranje prisile. Za patološke narcise je značilno, da nimajo več klasično razrešenega Ojdipa, s čemer umanjajo tudi vsi rezultati te razrešitve (prim. Kernberg 1975, Kohut 1971, Kohut 1974, Kohut, Wolf 1978, Lasch 1979, Lasch 1984, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987). Umanjka tudi klasični Ideal jaza, torej klasična moralna instanca (prim. ibid., tudi Godina 1995, Godina 1990), kar pomeni, da so patološki narcisi brez klasične morale; niso niti moralni niti nemoralni, ampak amoralni, brez-moralni. Za njih je značilen tudi t.i. podaljšani infantilizem, torej prakticanje infantilnih logik in vedenj tudi v odraslosti (prim. ibid.). Ključna dimenzija je podaljšanje otroškega egocentrizma v obdobje mladosti in odraslosti: oseba je o sebi prepričana, da je najboljša, najidealnejša, da so drugi na svetu za to, da jo občudujejo ipd. To njeno predstavo zastopa tudi posebna psihološka instanca, t.i. Jaz ideal, ki nadomesti klasični Ideal jaza (prim. ibid.). Patološki narcis skuša samopodobo o lastni idealnosti uskladiti s podobo, ki jo imajo drugi o njem, in to tako, da od drugih izsiljuje priznanje lastne idealnosti, oz. t.i. socialni aplavz. Za to, da dobi socialni aplavz, patološki narcis uporabi vsa sredstva in tehnike. Ena najlažjih je kupovanje tistih novih artiklov, ki jih drugi še nimajo, saj bo s tem, ko jih bo imel pred drugimi, požel občudovanje in/ali zavist drugih, torej socialni aplavz, socialno priznanje, da je boljši od drugih (prim. Lasch 1979, Lasch 1984, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987). Patološki narcis torej ne troši zato, ker potrebuje predmete, ampak zato, da dobi socialni aplavz, ki mu ga posedovanje določenih artiklov, ki jih drugi želijo in/ali še nimajo, lahko prinese. Ker je odvisen od aplavza drugih, je idealni potrošnik (prim. ibid.).

Za narcisistično socializacijo je značilna permisivna vzgoja z vsemi ustreznimi postopki, metodami, pristopi in tehnikami (odsotnost očetovske avtoritete in avtoritete sploh; problematiziranje katerekoli druge avtoritete, npr. avtoritete učiteljev, vzgojiteljev itd.; poudarjanje ugodja kot najpomembnejšega v vzgoji – sem sodijo npr. t.i. ideje o otrokom prijazni šoli, logika, da se starši in otroci pritožujejo, ker otrokom v šoli ni ugodno; prepoved kaznovanja in discipliniranja, itd.), raste pa spet vloga družine kot agensa socializacije, in to družine, če parafraziramo Lascha, kjer je oče odsoten (ne v smislu osebe,

ampak v smislu, da ne uspe na otroka prenesti socialnih pravil kot pomembnejših od otrokovega ugodja) (prim. Lasch 1979, Lasch 1984, Vodopivec 2008, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987)⁵.

Tisto, kar tudi pri tako poenostavljeno povzetih značilnosti treh za zahodne družbe značilnih socializacij zbode v oči, je dejstvo, da vsak od treh navedenih tipov socializacije realizira cilje socializacije tako, da z njihovo realizacijo sopogojuje oziroma omogoča reprodukcijo celotne konkretne družbe. To pa seveda pomeni, da so v različnih zahodnih družbah ta isti cilj realizirali različni tipi socializacijskih procesov z zanje značilnimi socializacijskimi stili, vzgojnimi tehnikami, tipi avtoritete, agensi socializacije itd. Zato ni mogoče postavljati nikakršnih splošnih trditev o pomenu in funkciji posameznih elementov socializacijskega procesa, neodvisno od tipa konkretne zahodne družbe, v mehanizme reprodukcije katerih je določena konkretna socializacija vpeta. Kajti, kot je lahko v prvem omenjenem tipu socializacije prav avtoritarni model vzgoje tisti, ki producira posameznike, ki se lahko brez ovir vključijo v obstoječo družbo, tako je v drugem in tretjem modelu to t. i. permissivna vzgoja; kot je lahko v prvem modelu z vidika umestitve posameznikov v družbo najpomembnejši agens socializacije družina, tako je v drugem modelu to vrstniška skupina, v tretjem modelu pa zopet družina (seveda spremenjena) itd. Pri tem je bistveno razumeti tudi, da kriterij učinkovitosti, pomembnosti itd. ne izhajajo iz samih socializacijskih praks in stilov, temveč iz tega, kako določen segment socializacije vstopa v realizacijo reprodukcije obstoječe družbe. Isti socializacijski stili in iste vzgojne tehnike imajo zato v socializacijah, ki potekajo v različnih družbah, povsem različne rezultate.

Na ta način je treba razumeti tudi vprašanje represivnosti določenih socializacijskih stilov (prim Godina 1985, Godina 1986a, Godina 1986b, Godina 1986c, Godina 1989, Godina 1991a, Godina 1991b). V različnih družbah to nalogo realizirajo različni socializacijski stili: v primeru »self-directed« socializacije t. i. avtoritarni socializacijski stil oziroma avtoritarna vzgoja; v drugih dveh primerih, torej v »other-directed« in v narcisistični socializaciji pa t. i. permissivni socializacijski stil oziroma permissivna vzgoja. V tem smislu premik od prvega k drugemu socializacijskemu stilu sploh ni premik od bolj k manj represivnemu tipu vzgoje oz. socializacije. Permissivni socializacijski stil tako kot manj represivna alternativa nastopa le v »self-directed« tipu socializacijskega procesa, ne pa več tudi kasneje, ko je prav ta socializacijski stil tisti, ki »producira« posameznike z ustrezno psihološko strukturo za reprodukcijo družb korporativnega oziroma potrošniškega tipa (prim. Lasch 1979, Lasch 1984, Žižek 1984a, Žižek 1984b, Žižek 1987). Prav na tej osnovi je tudi Lasch (prim. Lasch 1979) prišel do zaključka, da v današnjih zahodnih družbah dejansko alternativo pomeni »vrnitev nazaj« (na avtoritarno vzgojo, klasični zakon in družino itd.)⁶.

To navezavo socializacijskih stilov in za njih značilnih vzgojnih tehnik na določene tipe družb in procesov njihove reprodukcije je bistveno izpostaviti zato, ker se danes praviloma zanemarja. Preferira se en socializacijski stil, namreč t. i. permissivni oz. /in t. i. demokratični kot boljši, manj represiven itd., kar

5 Treba je poudariti, da je narcisistična socializacija s svojim rezultatom, patološkim narcisom, od svojih klasičnih opisov, med katere štejemo predvsem Kohutove, Kernbergove in Lascheve, ostala do danes predmet podrobnih analiz. Analizirajo se najrazličnejši aspekti tako narcisistične socializacije kot tudi patološkega narcisa kot rezultatata te socializacije. S tem v zvezi primerjaj na primer: American Psychiatric Association 2000, Apt, Hurlbert 1995, Fernando 1998, Golomb 1995, Hurlbert, Apt 1991, Hurlbert, Apt, Gasar, Wilson, Murphy 1994, Johnson 1987, Millton 1996, Morf, Rhodewalt 2001, Ryan, Weikel, Sprechini 2008, Sedikides, Rudich, Gregg, Kumashiro, Rusbult 2004, Steigler 2009, Wurmser 1987.

6 Do istih ugotovitev so prišli tudi nekateri drugi avtorji, na primer zakonca Berger v knjigi Berger B., Berger P.L. The War over the Family (1983)

nekoliko bolj razdelane analize, ki upoštevajo tudi zgodovinske in družbene dimenzije, kažejo kot do-
cela neupravičeno.

3 Kaj povedano pomeni za konkretno delo z mladimi

Vse povedano ima za konkretno delo z mladimi več izjemno bistvenih posledic, saj se značilnosti
narcisistične socializacije vse bolj uveljavljajo tudi med mladimi v Sloveniji (prim. Vodopovec 2008):

- prvič, pri vsakem konkretnem delu z mladimi je treba, če želimo, da bodo pristopi, metode itd.,
imele predvidene učinke, najprej ugotoviti, za katere vrste posameznika/posameznikov sploh
gre: za »self-directed«, za »other-directed« ali za patološke narcise (v slovenskih razmerah gre
praviloma za posameznike drugega in tretjega tipa);
- metode, pristope, postopke itd. je treba planirati in uporabljati glede na konkreten tip posameznika,
zavedajoč se, da bodo isti pristopi, postopki, metode itd. pri omenjenih treh tipih posameznikov
proizvajali povsem različne učinke in rezultate;
- pri »self-directed« tipih posameznikov so učinkovite metode, pristopi, postopki itd., ki se sklicujejo
na moralni kod: od teh posameznikov je smiselno in učinkovito zahtevati, da delajo to, kar je prav,
pri njih so učinkovite moralne sankcije ipd. (te iste metode, postopki, ukrepi itd. so pri »other-directed«
in patoloških narcisih neučinkoviti);
- pri »other-directed« posameznikih so učinkovite metode, pristopi, postopki itd., ki aktivirajo delo-
vanja, standarde, mnenja ipd. drugih: pri teh posameznikih bo delovalo, če se oseba, ki z njimi
dela, sklicuje na to, da morajo nekaj narediti zato, ker tako delajo tudi drugi (te iste metode, po-
stopki, ukrepi itd. so pri »self-directed« in patoloških narcisih neučinkoviti);
- pri patoloških narcisih pa so učinkovite metode, postopki, pristopi ki, ko gre za motivacijo, akti-
virajo posameznikovo notranjo nujno, da bi bil boljši od drugih, ko gre za sankcije, pa je pri njih
najučinkovitejša sankcija ukinitve občudovanja oz. pozornosti (te iste metode, postopki, ukrepi
itd. so pri »self-directed« in »other-directed« neučinkoviti).

Ali povedano drugače: v delu z mladimi je treba kontekstualizirati vse elemente socializacijskih stilov,
torej vse metode, ukrepe, postopke, pristope itd., če želimo, da ne bodo (povsem) zgrešili zastavljene-
ga cilja.

Uporabljeni viri:

- American Psychiatric Association, 2000: Narcissistic Personality Disorder: Diagnostic and Stati-
stical Manual of Mental Disorders. Fourth Edition. New York.
- Apt C., Hurlbert D.F., 1995: Sexual narcissism: addiction or anachronism. V: The Family Journal,
št. 3, str. 103-107.
- Bauman Z., 1966: Kultura in vzgoja. V: Teorija in praksa, letnik III, št. 8–9, str. 1273-1286.
- Berger B., Berger P.L., 1983: The War over the Family. London: Hutchinson.
- Berger P.I., Luckmann T., 1971: The Social Construction of Reality. London: Penguin University
Books.
- Clausen J.A. (ed.), 1973: Socialization and Society. Boston: Little, Brown and Company.

- Fernando J., 1998: The etiology of narcissistic personality disorder. V: *Psychoanalytic Study of the Child*, št. 53, str. 141-158.
- Godina V. V., 1985: Bipolarnost socializacijskega procesa. V: *Anthropos*, let. 16, št. 1-2, str. 392-404.
- Godina V. V., 1986a: Problem bipolarnosti u socializacijskom procesu. V: *Revija obrazovanja (Beograd)*, let. 21, št. 2-3, str. 59-72.
- Godina V. V., 1986b: Socializacija in proces reprodukcije družbe. V: *Anthropos*, let. 17, št. 5-6, str. 230-244.
- Godina V. V., 1986c: Soodvisnost temeljnih socializacijskih procesov. V: *Anthropos*, let. 17, št. 1-2, str. 202-220.
- Godina V. V., 1988: Sociološki aspekti socializacijskega procesa. V: *Sociologija*, let. 30, št. 4, str. 665-681.
- Godina V. V., 1989: Skrite (politične) tendence družinske socializacije: Avtoritarni in antiavtoritarni primer. V: *Družboslovne razprave*, let. 6, št. 8, str. 117-125.
- Godina V. V., 1990: Patološki Narcis in problem družbeno nujne socializacijske forme. V: *Anthropos*, let. 21, št. 1-2, str. 142-175.
- Godina V. V., 1991a: Hidden Tendencies and Unintentional Impacts of Family Socialization: The Example of Authoritarian vs. Non-Authoritarian Family Socialization Type. V: *Journal of Comparative Family Studies*, let. 22, št. 3, str. 359-367.
- Godina V. V., 1991b: Politička socializacija u porodici: Problem autoriteta. V: *Sociologija (Beograd)*, let. 33, št. 1-2, str. 89-98.
- Godina V. V., 1995: Drugost ženskega pogleda. Ali zakaj nisem feministka? V: *Delta*, let. 1, št. 1-2, str. 52-71.
- Golomb E., 1995: *Trapped in the Morror: Adult Children of Narcissists in Their Struggle for Self*. New York: Morrow.
- Goslin D.A., 1969: *Handbook of Socialization Theory and Research*. Chicago: McNally.
- Hallowell A., 1972: Kultura, ličnost i društvo. V: A. L. Kroeber (ur.), *Antropologija danas*, str. 451-465.
- Hurlbert D.F., Apt C., 1991: Sexual narcissism and abusive male. V: *Journal of Sex and Marital Therapy*, št. 17, str. 279-292.
- Hurlbert D.F., Apt C., Gasar S., Wilson N.E., Murphy Y., 1994: Sexual narcissism: a validation study. V: *Journal of Sex and Marital Therapy*, št. 20. str. 24-34.
- Inkeles, A., 1973: Society, Social Structure and Child Socialization. V: Clausen J.A. (ed.) *Socialization and Society*, str. 73-130.
- Johnson S., 1987: *Humanizing the Narcissistic Style*. New York: Norton.
- Južnič S., 1972: *Politična kultura*. Maribor: Obzorja.
- Južnič S., 1977: *Socialna in politična antropologija*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Kernberg O., 1975: *Borderline-Stoerungen und pathologischer Narzissmus*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Kohut H., 1971: *Narzissmus*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Kohut H., 1975: *Die Zukunft der Psychoanalyse*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

- Kohut H., Wolf E., 1978: The disorders of the self and their treatment: an outline. V: The International Journal of Psychoanalysis, št. 59. str. 413-425.
- Kroeber A.L. (ur.), 1972: Anthropologija danes. Beograd: Vuk Karadžič.
- Lasch C., 1979: The Culture of Narcissism. New York: Warner Books.
- Lasch C., 1984: The Minimal Self. Psychic Survival in Troubled Times. New York: Norton
- Le Vine R.A., 1969: Culture, Personality, and Socialization. V: Goslin D.A. (ed.), str. 503-533.
- Levy M. J., 1952: The Structure of Society. New York, Princeton: Princeton University Press.
- Marx K., Engels F.: Nemška ideologija. V: MEID II, str. 5-352.
- MEID II., 1971. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Millton T., 1996: Disorders of Personality: DSM-IV-TM and Beyond. New York: John Wiley & Sons.
- Morf C., Rhodewalt F., 2001: Unraveling the paradoxes of narcissism: a dynamic self-regulatory processing model. V: Psychological Inquiry, let. 12, št. 4, str. 177-196.
- Nathanson D.L. (ed.), 1987: The Many Faces of Shame. New York: Guilford.
- Riesman D., 1965: Usamljena gomila. Beograd: Nolit.
- Ryan, k.M., Weikel K., Sprechini G., 2008: Gender differences in narcissism and courtship violence in dating couples. V: Sex Roles, št. 58, str. 802-813.
- Sedikides C., Rudich E.A., Gregg A.P., Kumashiro M., Rusbult C., 2004: Are normal narcissists psychologically healthy? V: Journal of Personality and Social Psychology, št. 87, str. 400-416.
- Stiegler B., 2009: Acting Out. Stanford: Stanford University Press.
- Vodopivec K., 2008: Patološki narcis kot product permisivne vzgoje – analiza situacije v izbranih slovenskih šolah. Magistrsko delo. Ljubljana:FDV:
- Žižek S., 1984a: »Patološki narcis« kot družbeno-nujna forma subjektivnosti. V: Družboslovne razprave, letnik I, št. 2, str. 105–141.
- Žižek S., 1984b: Devetintrideset stopnic. V: Alfred Hitchcock, str. 9-17.
- Žižek, S. (ur.), 1984: Alfred Hitchcock. Ljubljana. DDU Univerzum.
- Žižek S., 1987: Jezik, ideologija, Slovenci. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Whiting J.W.M., 1968: Socialization. Anthropological Aspects. V: International Encyclopedia of Social Science, vol. 14, str. 545-551.
- Wurmser L., 1987: Shame, the veiled companion of narcissism. V: Nathanson D.L. (ed.), str. 64-92.